

Julia DZIWOKI
Akademia im. Jana Długosza
w Częstochowie

Wystawy czasowe w Muzeum Polskim w Rapperswilu organizowane w latach 1936–1990

I Polskie Muzeum: 1868–1927

I Polskie Muzeum zostało utworzone z inicjatywy hr. Władysława Platera. Polska placówka emigracyjna rozpoczęła swoją działalność 16.08.1868 r. uroczystością postawienia Kolumny Barskiej. Dnia 23.10.1870 dokonano otwarcia „Muzeum Narodowego Polskiego”, którego dożywotnim zarządcą został W. Plater¹. Kolejnym ważnym wydarzeniem w dziejach Muzeum było powołanie w 1871 r. Biblioteki oraz zakup zbiorów przez L. Chodźkę, K. Ostrowskiego i W. Platera. W 1892 r. powołano stanowisko bibliotekarza, a jego pomocnikiem, a potem bibliotekarzem, był Stefan Żeromski. W 1905 Biblioteka została zapisana do Związku Bibliotek Szwajcarskich, dlatego miejscem Zjazdu Towarzystwa Bibliotekarzy Szwajcarskich w 1923 r. był Rapperswil. Podczas obrad dr Adam Lewak wygłosił odczyt o bibliotekach polskich².

Hrabia W. Plater w 1873 r. w swoim testamencie przekazał zbiory Muzeum narodowi polskiemu³.

Pierwszy okres działalności to uroczyste zjazdy i obchody wydarzeń z historii Polski. W 1869 r. zorganizowano zjazd z okazji rocznicy powstania listopadowego. Kolejne obchody tego wydarzenia odbywały się w latach 1875, 1876, 1879 i 1880.

¹ A. Badach, A. Piotrowska, *Muzeum Polskie w Rapperswilu*, Warszawa – Rapperswil 2008, s. 29–30.

² Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, tabela – kalendarium I Polskie Muzeum: 1868–1927; Okres działania: 1868–1927.

³ *Muzeum Narodowe Polskie w Rapperswilu. Przewodnik*, Kraków 1906, s. 10.

W stulecie rozbiorów Polski w 1875 r. zorganizowano zjazd w Rapperswilu, natomiast dnia 4.08.1876 odbyły się w Muzeum obchody 100-lecia niepodległości Stanów Zjednoczonych i oddanie hołdu Pułaskiemu i Kościuszce. W 1879 r. A. Giller przygotował „List o organizacji Polaków w Ameryce”; zachęcał w nim do zrzeszenia się Polaków, by pomagali krajowi. To był początek organizacji Związek Narodowy Polski w Ameryce. Stowarzyszenie Muzeum Narodowego Polskiego w Rapperswilu założono w 1890 r. W latach 1910–1915 powstaje Towarzystwo Przyjaciół Rapperswilu z inicjatywy S. Żeromskiego. W 1878 r. Muzeum wzięło udział w wystawie w Paryżu. Bardzo uroczyste odbywały się obchody 200-lecia odsieczy wiedeńskiej w 1883 r. W obchodach stulecia Konstytucji 3 maja wzięła udział, jako gość, Maria Konopnicka. Wtedy też Muzeum zwiedziła 435-osobowa grupa członków Towarzystwa Historyków Szwajcarskich. W 1909 r. Muzeum włączyło się aktywnie w akcję protestacyjną kobiet przeciw prześladowaniu dzieci we Wrześni. Z inicjatywy Z. Miłkowskiego i Marii Konopnickiej zorganizowano podpisywanie listów protestacyjnych przeciw gwałtom pruskim, także międzynarodową akcję przeciw wywłaszczaniu w Poznaniu i przeciw wyodrębnieniu Chełmszczyzny⁴. Od roku 1872 J.I. Kraszewski rozpoczął opracowywanie i wydawanie Albumów, które zawierały prace o treści historycznej i literackiej. Drugi Album J.I. Kraszewskiego ukazał się w 1876 r.

W latach 1881–1885 wydawano III Album Muzeum Narodowego redagowany przez A. Gillera. Album poświęcony został pamięci weteranów powstania w roku 1831 i zatytułowany *Wieniec pamiątkowy półwiekowej rocznicy powstania listopadowego obchodzonej 20.11.1880 zebrany pod redakcją Agatona Gillera*. Materiał zawierający 64 życiorysy uczestników powstania ukazał się w sześciu zeszytach: 1881 – 1, 1882 – 2, 3, 4, 5, 1885 – 6. IV Album Muzeum Narodowego wydano w 1894 r., a zamieszczono w nim życiorys Kościuszki i dzieje Muzeum w latach 1869–1893.

Z kolei w 1872 r. dr S. Krupski przygotował I Katalog zbiorów w stulecie pierwszego rozbioru Polski, w trzech językach (pol., niem., franc.). W 1881 r. A. Giller opracował katalog zbiorów Muzeum pt. „Pamiętki po Janie Sobieskim i z czasów jego, znajdujące się w Muzeum Narodowym w Rapperswilu”. Natomiast w 1884 r. ukazał się katalog zbiorów rapperswilskich.

Katalog zbiorów kościuszkowskich muzeum rapperswilskiego powstał w 1894 r. Rozpoczęto też projekt urządzenia mauzoleum Kościuszki. Celem było pozyskanie serca T. Kościuszki od córek Emilli z Zeltnerów Morosini. Dzięki staraniom Brochockiego i przy poparciu włoskich kompozytorów J. Verdiego i H. Boito

⁴ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, tabela – kalendarium I Polskie Muzeum: 1868–1927; Okres działania: 1868–1927.

serce oddano. Relikwie T. Kościuszki przechowywane były początkowo w zamku, potem w mauzoleum. Dnia 11.08.1897 odbyła się uroczystość poświęcenia mauzoleum i złożenia w nim serca T. Kościuszki. W tym też roku Muzeum zwiedzili uczestnicy Międzynarodowego Kongresu Matematyków i międzynarodowego zjazdu poświęconego obronie prawnej robotników. W 1917 r. odbyły się w Muzeum uroczyste obchody 100 rocznicy śmierci Tadeusza Kościuszki.

W 1894 r. spisano i oprawiono spis rycin i akwarel, a w 1896 r. opracowano katalog starodruków do 1700 r. Uporządkowaniem zbiorów mickiewiczowskich zajęto się w 1895 r. Urządzono pokój Adama Mickiewicza i ukończono katalog materiałów związanych z Mickiewiczem. W 1898 r. opracowano katalog zbiorów Mickiewiczowskich, czyli opisano wszystko, co było w pokoju Mickiewicza.

W 1906 wydano przewodnik po Muzeum pod tytułem *Muzeum Narodowe Polskie w Rapperswilu*⁵.

Hr. Krystyn Ostrowski w 1882 dokonał zapisu na fundusz stypendialny w celu kształcenia młodzieży polskiej. Natomiast w 1886 postanowiono założyć Skarb Narodowy, czyli fundusz składkowy używany do popierania sprawy polskiej i narodowego ruchu w jego usiłowaniach. Fundusze Skarbu Narodowego zostały złożone jako depozyt w Muzeum Narodowym w Rapperswilu⁶. W 1892 Muzeum przejmuje Skarb Narodowy od Zarządu Zjednoczenia Szwajcarskiej Emigracji. W 1903 Rada Muzeum wycofuje fundusze Skarbu. Zostały one oddane Komisji Nadzorczej Skarbu J. Jerzmanowski, która połączyła skarby narodowe w Ameryce i Europie.

Pierwszy okres działalności Muzeum kończy wykonanie woli testamentu W. Platera i oddanie zbiorów Muzeum narodowi polskiemu. W 1927 r. nastąpiło przewiezienie zbiorów do Polski. Wywieziono wówczas w 13 wagonach: 91 tys. tomów książek, 27 tys. rękopisów, 23 tys. jednostek zbiorów graficznych, 1400 map i atlasów, około 1000 nut, 10 tys. fotografii⁷.

⁵ *Muzeum Narodowe Polskie w Rapperswilu*, Kraków 1906, s. 10–12.

⁶ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, „Rapperswyl [...] skreślił Witold Leitgeber” RO-1899:1.

⁷ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, tabela – kalendarium I Polskie Muzeum: 1868–1927; Okres działania: 1868–1927; A. Badach, A. Piotrowska, *Muzeum Polskie w Rapperswilu. Historia i zbiory*, Warszawa – Rapperswil 2008, s. 42.

Muzeum Polski Współczesnej: 1936–1952

Okres działania: 1952–1975

Odradzanie muzeum rapperswilskiego rozpoczęto od 1936 roku. Od nowa przygotowano stałą ekspozycję na zamku. Pokazano sztukę ludową, malarstwo, grafikę, przedmioty grafiki użytkowej, rzeźby i tkaniny. Halina Jastrzębowska-Kenar z dniem 1.04.1937 r. powołana została na stanowisko kustosza. Prowadziła w dalszym ciągu prace nad rozbudową wystawy stałej pt. „Polska Współczesna”, dodając kolejne działy: dział historyczno-geograficzno-demograficzny i dział przedstawiający różne regiony kraju.

W 1938 r. dodano działy: turystyczny, przemysłowy i osobny dział śląski. Zaprezentowano polskie lotnictwo, szczególnie podkreślając sukcesy sportowe. Natomiast dział historyczny przedstawiał historię Polski do 1920 r. W 1939 r. dodano kolejny dział – pomorski. Plansze przygotowali studenci i absolwenci ASP (J. Hładka, J. Karolak, I. Kuczborska i inni)⁸.

Od lat 30. XX wieku Halina Jastrzębowska-Kenar rozpoczęła organizowanie wystaw czasowych w Muzeum Polski Współczesnej. Pierwszą z nich była otwarta dnia 25.07.1936 wystawa „Polnische Kunst”. Przedstawiali wtedy swoje prace zawodowi artyści plastycy z grupy Blok. Była to grupa artystów awangardowych, która powstała w Warszawie na przełomie lat 1923 i 1924. Komisarzem wystawy był Stanisław Appenzeller. Grupa Blok uznawała nierozdzielność sztuki i problemów społecznych⁹.

Artyści ze Stowarzyszenia Polskich Artystów Grafików „Ryt” przygotowali kolejną wystawę tymczasową w 1937 r. Grupa artystyczna „Ryt” założona została w 1925 r. przez W. Skoczylasa i L. Gardowskiego i działała do 1939. Plastycy specjalizowali się w technice drzeworytniczej, osiągając bardzo wysoki poziom artystyczny, podkreśla się dynamizm działalności tej grupy. W ciągu 14 lat działalności zorganizowali 12 wystaw własnych i dwie międzynarodowe. W wystawie „Nowoczesna sztuka polska” w Rapperswilu 19 artystów grupy „Ryt” ekspozycjonowało 313 grafik¹⁰.

⁸ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, tabela – kalendarium II; Muzeum Polski Współczesnej: 1936–1952; Okres działania: 1936–1952.

⁹ Zob. hasło *Blok*, [w:] *Sztuka świata. Leksykon A–K*, red. A. Dulewicz, t. 12, Warszawa 2002, s. 90; A. Badach, A. Piotrowska, *Muzeum Polskie w Rapperswilu...*, s. 46.

¹⁰ *Catalogue de L'Exposition de la graphique polonaise a Rapperswil 1937*, Warszawa [b.r.w.], 1-14 + grafiki, j. franc.; *Katalog der polnischen Graphikaustellung in Rapperswil*, j. niem., Muzeum Polskie w Rapperswilu, sygn. RPB-1:9.

Edmund Bartłomiejczyk 1–14 grafik, Stanisław Ostoja Chrostowski 15–41; Tadeusz Cieszewski 42–60; Maria Duninowa 61–73; Wiktoria J. Gorynska 74–86; Jadwiga Hładki 87–95; Mirosław Jurgielewicz 96–100a; Janina Konarska 101–106; Tadeusz Kulisiewicz 107–130; Sta-

Sporym sukcesem było zdobycie w 1937 r. złotego medalu na Międzynarodowej Wystawie Sztuki i Techniki w Paryżu za plakat *Die polnische Ausstellung im Schloss Rapperswil* autorstwa Tadeusza Piotrowskiego. Była to jednocześnie reklama wystawy o muzeum¹¹.

W 1938 r. z wystawą dorobku malarskiego zaproszono do Muzeum Polski Współczesnej w Rapperswilu Bractwo św. Łukasza. Ugrupowanie artystyczne założone w 1925 r. przez uczniów T. Pruszkowskiego ze Szkoły Sztuk Pięknych w Warszawie funkcjonowało do 1939 r. Bractwo wzorowało się na organizacji cechów średniowiecznych. Artyści podejmowali wspólne prace i dążyli, by perfekcyjnie opanować warsztat malarski. Skupiali się na malarstwie przedstawieniowym, figuralnym i portretowym. Nawiązywali do kręgu Caravaggia i mistrzów holenderskich XVII w. Bractwo św. Łukasza otrzymywało zamówienia rządowe. Wykonali m.in. siedem wielkich obrazów o tematyce historycznej do polskiego pawilonu na wystawę w 1939 r. odbywającą się w Nowym Jorku¹².

W związku z VIII Międzynarodowym Kongresem Historyków w Zurychu, który odbywał się w 1938 r., w muzeum rapperswilskim zorganizowano wystawę pt. „Wystawa polskiej książki historycznej”. Uczestnicy Kongresu w dniu 31 sierpnia złożyli wizytę w muzeum. W wizycie uczestniczyło aż 800 szwajcarskich historyków. Okres międzywojenny zakończyła zorganizowana jeszcze w 1939 wystawa różnych technik graficznych pod tytułem „Rysunek i akwarela”¹³.

W roku 1940 w Szwajcarii zostało internowanych ok. 13 tys. żołnierzy polskich, walczących we Francji. Dlatego w czasie II wojny światowej zawieszono działalność wystawienniczą, a aktywnie włączono się w akcję charytatywną oraz edukacyjną. Zorganizowano wówczas objazdową biblioteczkę dla żołnierzy.

nisław Ostoja-Chrostowski 131–144; Edward Manteuffel 145–161; Stefan Mrozewski 162–199; Wiktor Podoski 200–213; Maria Rużycka 214–225; Konstanty M. Sopoćko 226–244; Konrad Szrednicki 245–252; Ludwik Turowicz 253–264; Waclaw Wąsowicz 265–280; Władysław Skoczylas 281–313.

Por. hasło: *Ryt*, [w:] *Sztuka świata. Leksykon L–Z*, t. 13, s. 255.

¹¹ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, tabela – kalendarium II; Muzeum Polski Współczesnej: 1936–1952; Okres działania: 1936–1952.

¹² Hasło: *Bractwo św. Łukasza*, [w:] *Sztuka świata. Leksykon A–K*, t. 12, s. 104; *Bractwo św. Łukasza, Katalog 1938*, Warszawa, [b.r.w.], Muzeum Polskie w Rapperswilu, sygn. RPB-1:9, s. 1–12, obrazy; Członkami założycielami Bractwa byli Bolesław Cybis, Jan Gotard, Aleksander Jędrzejewski, Eliaż Kanarek, Edward Kokoszko, Antoni Michałak, Janusz Podoski, Tadeusz Pruszkowski, Mieczysław Szulc, Czesław Wdowiszewski, Jan Wydra, Jan Zamoyski. Z bractwa wystąpili: Mieczysław Szulc, Edward Kokoszko, a przyjęci zostali Bernard Frydrysiak, Jeremi Kubicki, Stefan Plużański.

¹³ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, tabela – kalendarium II; Muzeum Polski Współczesnej: 1936–1952; Okres działania: 1936–1952.

Dopiero w latach 1946–1947 dodawano kolejne działy do wystawy stałej. Powstały wówczas działy: kulturalnej współpracy polsko-szwajcarskiej, historyczny (walka o niepodległość i Polska przedrozbiorowa), kartograficzny i dokumentacji praw Polski do Ziem Odzyskanych na Zachodzie, etnografii polskiej, sztuki polskiej, biblioteka, dział grafiki współczesnej i grafiki XIX w. Była też stała wystawa Ziem Odzyskanych.

Pierwszą wystawę czasową po II wojnie światowej udało się zorganizować w lipcu (10.07–31.07) 1949 r. Wystawa poświęcona była F. Chopinowi. Otwarcie wystawy poprzedzone było koncertem fortepianowym, odtąd na stałe w historii działalności kulturalnej muzeum zagościły koncerty. Muzeum Polskie w Rapperswilu stało się miejscem propagowania muzyki polskiej i promowania polskich artystów w Europie. Było to szczególnie ważne w czasie istnienia „żelaznej kurtyny”. Wśród koncertujących tam artystów byli m.in. Krystian Zimmermann w 1977 r., Konstanty Kulka w 1978 r., Janusz Olejniczak w 1999 r. oraz Stanisław Drzewiecki w 2003 r.¹⁴

Po roku 1945 polskie władze komunistyczne chciały wykorzystać Muzeum Polski Współczesnej w Rapperswilu i zamierzały stworzyć tam placówkę propagandową. W tej sytuacji władze miejskie Rapperswilu wypowiedziały w 1949 r. umowę dzierżawną, a dnia 31.12.1951 oficjalnie zakończono działalność Muzeum Polski Współczesnej. Doszło do drugiego wywiezienia zbiorów do Polski 05.02.1952. Zamek rapperswilski zajęło Szwajcarskie Towarzystwo Zamków (Schweizerische Burgenverein), które przeprowadziło restaurację zamku. Niestety przy okazji remontu usunięto polskie ślady z jego terenu.

Jednak już po dwóch latach od zamknięcia tzw. drugiego muzeum polscy emigranci i ich szwajcarscy przyjaciele postanowili odrodzić idee Platera. Dnia 30.01.1954 założyli Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Polskiego w Rapperswilu (prezydent – Maria Hohl, kustosz – Z. Pręgowski, członkowie – dr Ammann, prof. Bronarski, dr Curti, hr. Górski, dr Gut, prof. Löpfe, dr Matusi, arch. Z. Pręgowski, arch. Probst). Na zebraniu założycielskim wygłoszono dwa referaty: dr Ammann „Rapperswil als Wahrzeichen polnischen Freiheitsdenkens” i prof. Bronarski „Grosse Polen in Rapperswil”. Po obradach odbył się koncert fortepianowy w wykonaniu pianisty J. Jagusiak¹⁵.

Wydaje się, że dla uzasadnienia dążenia polskich emigrantów do powołania po raz trzeci Muzeum Polskiego w Rapperswilu przygotowywano wystawy wyłącznie historyczne. Po założeniu Towarzystwa Przyjaciół Muzeum Polskiego

¹⁴ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, tabela – kalendarium II; Muzeum Polski Współczesnej: 1936–1952; Okres działania: 1936–1952; tabela – kalendarium III; Muzeum Polski Współczesnej: 1975–2008; Okres działania: 1975–2008.

¹⁵ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, tabela – kalendarium II; Muzeum Polski Współczesnej: 1952–1975; Okres działania: 1952–1975.

w Rapperswilu zorganizowano na początku wystawę „Historia Muzeum Polskiego w Rapperswilu” (25.04.1954). Potem w 1955 r. przygotowano ekspozycję pt. „Polacy w walce o wolność po stronie Aliantów 1939–1945”. Cztery lata później w 1959 r. prof. A. Bronarski zorganizował wystawę poświęconą „Przyjaźni polsko-szwajcarskiej na przestrzeni wieków”. Na zamku rapperswilskim otwarto nową salę poświęconą wspomnieniu 2. Dywizji Strzelców Pieszych i żołnierzy internowanych w Szwajcarii w czasie drugiej wojny światowej.

W latach 60. przygotowano tylko dwie wystawy:

18.11.1962 – „Powstanie Styczniowe 1863” w stulecie powstania styczniowego
1965 – „2. Dywizja Strzelców Pieszych – internowanie w Szwajcarii 1940–1945”¹⁶.

Ten okres zakończyła otwarta w dniu 1.09.1973 r. duża wystawa poświęcona Mikołajowi Kopernikowi pt. „Mikołaj Kopernik z okazji 500-lecia jego urodzin – Nicolas Copernicus 1473–1543”. Patronat nad wystawą przyjęły m.in. władze miasta Rapperswilu oraz Szwajcarskie Towarzystwo Astronomiczne¹⁷.

III Polskie Muzeum: 1975–2008

Po dwudziestu latach wytrwałej pracy i dzięki ciągłemu przypominaniu o potrzebie polskiej instytucji kultury w Rapperswilu oraz wierze w możliwość jej odbudowania – oczekiwanie przyniosło upragniony sukces. Dnia 7.01.1974 r. władze miasta Rapperswilu zdecydowały się oddać 2 piętro zamku na reaktywowanie Polskiego Muzeum. Uroczyste otwarcie nastąpiło w dniu 21.06.1975, a towarzyszyła mu wystawa „Nieśmiertelna Polska”¹⁸. Ważnym wydarzeniem było podarowanie muzeum w 1977 przez hr. Artura Tarnowskiego 108 miniatur z byłej kolekcji w Dzikowie. W roku 1978 odbyła się w muzeum wystawa malarstwa Rai Herzig „Polnische Folklore und Bräuche in Temperagemälden” (17.06.1978)¹⁹.

Polski Instytut i Muzeum gen. Sikorskiego w Londynie przygotował wystawę „Das Polnische Armeemuseum im Westen in Bildern, Dokumenten und Erin-

¹⁶ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, tabela – kalendarium II; Muzeum Polski Współczesnej: 1952–1975; Okres działania: 1952–1975.

¹⁷ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, Pudło A 1973–1983, teczka 1973, Nicolas Copernicus 1473–1543; Halina Zielińska, *Magna Res Libertas. Polska kolumna wolności w Rapperswilu. Stulecie Muzeum Polskiego na zamku w Rapperswilu*, Rapperswil 1979, s. 23.

¹⁸ *Muzeum Polskie w Rapperswil. Przewodnik po ekspozycji*, red. J. Morkowski, Rapperswil 1994, [b.n.s.]

¹⁹ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, Pudło A 1973–1983, teczka 1978, Raya Herzig, Basel, wystawa 17.06–01.10.1978.

nerungsstücken”. Ekspozycja była niezwykle ciekawą dokumentacją losów polskich żołnierzy na Zachodzie. Nastąpiło też w tym roku otwarcie krużganku zamku, w którym często eksponowano wystawy czasowe²⁰.

Tadeusz Wojnarski z Zurychu w 1979 – w formie wystawy pt. „Losy polskiego artysty od Warszawy do Zurychu” („Schicksale eines Polen zwischen Warschau und Zürich in Fotos, Dokumenten und Gemälden”) – opowiedział swoje życie dokumentami, wycinkami z gazet oraz obrazami. Urodzony w 1922 r. w Warszawie, wywieziony na Sybir, po wojennej żołnierskiej tułaczce osiadł w Szwajcarii²¹.

Z okazji 750-lecia miasta Rapperswilu Maria Schneider z Toronto zaprezentowała wystawę „Gemälde und Zeichnungen”. Artystka wystawiła 46 obrazów. Otwarcia dokonał ambasador Kanady w Szwajcarii – Pierre Dumas. Maria Schneider ukończyła ASP w Warszawie w 1929. Studia kontynuowała w Berlinie i Paryżu. W 1939 została aresztowana i wraz z mężem zesłana na Syberię. W 1942 dostała się z II Korpusem na Bliski Wschód. Od 1950 r. zamieszkała w Kanadzie, gdzie założyła własną szkołę malarską niedaleko Toronto. Szkoła cieszyła się dużą popularnością, ukończyło ją około 500 osób²². Potem miała miejsce wystawa „Naive Holzskulpturen” autorstwa Henryka Zygađło z Meersburga. Henryk Zygađło urodzony był w 1934 r. w Małopolsce (wieś Krzyżka) ukończył Akademię Sztuk Pięknych w Warszawie i specjalizował się w rzeźbie, w drewnie oraz malarstwie na szkle²³.

W 1979 otwarto jeszcze jedną wystawę poświęconą pierwszej pielgrzymce Jana Pawła II do Polski. Była to pierwsza wystawa o charakterze religijnym. Wyeksponowano wtedy materiały, które nie ukazały się w polskich mediach („Bilder, die das polnische TV nicht zeigen dürft. Fotodokumentation mit riesigen Menschenmengen anlässlich der 1. Polenreise von Johannes Paul II”)²⁴.

W 1979 r. na wystawie stał zapoczątkowany cykl przygotowany przez L. Morkowską: „Ofiarom niehumanitarnej przemocy”. Umieszczono dwie gabloty: „Życie i ofiara o. M. Kolbe” i zbrodnie katyńskie. Dnia 3 V 1981 otwarto dwie dalsze witryny z cyklu „Ofiar niehumanitarnej przemocy” poświęcone lekarzowi,

²⁰ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, tabela – kalendarium III; Muzeum Polski Współczesnej: 1975–2008; Okres działania: 1975–2008.

²¹ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, Pudło A 1973–1983, teczka 1979, Wojnarski: Schicksale eines Polen zwischen Warschau und Zürich in Fotos, Dokumenten und Gemälden 24.07.1979–27.04.1980.

²² Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, Pudło A 1973–1983, teczka 1979-A6, Maria Schneider 26.08–15.11.1979.

²³ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, Pudło A 1973–1983, teczka 1979-A5, Henryk Zygađło, Meerseburg.

²⁴ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, tabela – kalendarium III; Muzeum Polski Współczesnej: 1975–2008; Okres działania: 1975–2008.

wychowawcy i pisarzowi Januszowi Korczakowi. W 1985 dodano witryny poświęcone zamordowanym w Polsce przez SB (np. ks. J. Popiełuszko)²⁵.

Dla uczczenia 40. rocznicy mordu dokonanego przez Sowieców w Katyniu w dniu 27 IV 1980 otwarto wystawę „Dokumentacja Zbrodni Katyńskiej”²⁶.

Marian Kratochwil z Londynu przedstawił cykl 12 prac „Nastroje Podola” („Stimmunsbilderaums Podolien”), które uratował z pożogi wojennej. Ekspozowane na wystawie prace podarował Muzeum w Rapperswilu²⁷.

Natomiast wystawa „Barwy mojej ziemi” była cyklem fotograficznych impresji („Die Farben meiner Heimat”, Landschafts-impressionen aus Polen auf Farbfotos) Mirosława Wiśniewskiego z Warszawy.

W 1980 r. przygotowano wystawę „Polskie wycinanki” („Polnische Scherenschnitte”) ze zbiorów H. Veillard-Cybulskiej z Lozanny²⁸.

Irena Zadarnowska z Zurychu podczas swojej wystawy „Dzieło i życie” („Leben und Werk” in Fotos und Dokumenten mit Gemälden und Keramik aus der Toscana) zaprezentowała 36 obrazów i ceramikę²⁹.

Kolejna duża wystawa poświęcona była polskim plakatami – „Plakatanstellung Sommer 1981” („Musik, Tanz und Zirkus”). Zaprezentowano cykle: muzyka, cyrk i taniec. Autorami byli wybitni polscy artyści: T. Trepkowski, H. Tomaszewski, E. Lipiński, R. Cieśliewicz, J. Lenica, J. Sawka, F. Starowiejski i W. Świerzy. Plakaty zostały dostarczone przez Księgarnię Polską w Paryżu, przez D. Miż-Miszyna i pp. M. i S. Franciszkowskich z Paryża. Wtedy gmina grodzka Rapperswil po raz pierwszy udostępniła na ten cel wieżę zamkową³⁰.

W Muzeum Polskim w Rapperswilu w 1981 przygotowano jeszcze dwie wystawy: malarstwa naiwnego („Impressionen aus dem Polen der SOLIDAR-

²⁵ Muzeum Polskie w Rapperswil. *Przewodnik po ekspozycji...*, poz. 41–45.

²⁶ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, tabela – kalendarium III; Muzeum Polski Współczesnej: 1975–2008; Okres działania: 1975–2008.

²⁷ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, Pudło A 1973–1983,teczka 1980-A7. Marian Kratochwil urodził się w Kosowie, w 1906 r. Studiował historię i filozofię w Lwowie, malarstwa uczył się u batalisty S. Batowskiego.

²⁸ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, Pudło C 1984–1991,teczka 1986-C7; Die farben meiner Heimat von Mirosław Wiśniewski IV–V 1986.

²⁹ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, Pudło A 1973–1983,teczka 1981-A8. Irena Zadarnowska – ojciec: zarządca majątku, matka: Stefania Okińczyc Kochanowska, gimnazjum w Nieświeżu, szkoła malarska im. Krzyżanowskiego. Wyszła za mąż za leśnika Stefana Zadarnowskiego. Pod koniec wojny mąż zmarł z wycieńczenia w Dachau, ona deportowana z synem do Rosji w 1940 uratowała przyjaciółkę żydówkę z córką. Latem 1945 kustosz MPR Halina Kenarowa sprowadza ją do Rapperswilu. Osiedla się w Zurychu – uprawia malarstwo i ceramikę. W Radiu Wolna Europa nadaje audycje: Listy egzotyczne – barwne opisy Afryki.

³⁰ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, Pudło A 1973–1983,teczka 1981-A9. Plakatanstellung Sommer 1981.

NOŚĆ”, naive ölgemälde) Bronisława i Eugeniusza Krawczuków z Gliwic³¹ oraz wystawę gobelinów („Stadtansichten und Landschaften auf Gobelins”, eine Exposition von Bilderteppichen) Barbary Borowskiej z Warszawy³².

Po stanie wojennym w Polsce, w 1982 muzeum przygotowało dwie wystawy o charakterze historycznym. Pierwsza z nich „Polska kultura i historia pokazana w znaczkach” („Polnische Geschichte und Kultur dergestellt anhand der philatelistischen Sammlungen”) oparta była o zbiory Mena Kunza z Zurychu.

Natomiast druga to wystawa „Ruch odnowy w Polsce” („Erneuerungsbewegung in Polen 1976–1981. Rückschau auf die Entwicklung vom KOR bis zur SOLIDARNOSĆ in Fotos, Dokumenten, Plakaten und Büchern”). Dokumenty tam eksponowane były częścią zbiorów Szwajcarskiego Archiwum Spraw Socjalnych (Schweiz, Sozialarchiv) w Zurychu³³.

Rok 1983 poświęcony był uroczystym obchodom odsieczy wiedeńskiej. Muzeum udostępniło własne zbiory i wysłało 28 cennych obiektów na wystawy w Londynie i Toronto. Zorganizowano także w Rapperswilu dużą wystawę przypominającą zwycięstwo pod Wiedniem w 1683 r. („Schlacht bei Wien 1683. Erinnerung an die Schlacht des Christenbeeres unter polnischem Oberkommando gegen die Osmanen am 12. September 1683 in Graphiken, Bildern und Dokumenten”)³⁴.

Kolejne trzy wystawy w 1983 r. poświęcone były sztuce: wystawa grafiki i obrazów („Graphik und Zeichnungen”) Janusza Rakowskiego z Zurychu, wystawa obrazów pastelowych („Englische Landschaften In Pastelbildern”) Zygmunta Wiśniewskiego z Cambridge w Anglii, oraz wystawa obrazów i grafiki („Neo-Surrealismus in seinen Graphiken und Gemälden”), Aleksandra Stracuka z Oberentfelden.

W 1984 zorganizowano wystawę z okazji wizyty papieża Jana Pawła II w Szwajcarii („Die Pastoralreisen von Johannes Paul II in der Philatelistik und Medaillenkunst”). Wykorzystano w ekspozycji zbiory filatelistyczne i medalier-

³¹ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, Pudło A 1973–1983,teczka 1981-A11, Malarstwo naiwne 05.09–25.10.1981m – Bronisława ojca i Eugeniusza syna Krawczuków. Ojciec ur. 1935 na Podolu, w 1957 przesiedla się do Gliwic; syn ur. w 1957 na Śląsku, z zawodu złotnik.

³² Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, Pudło A 1973–1983,teczka 1981-A10, Bildteppiche von Barbara Borowska 5.10–25.10.1981; wnuczka pisarza Wacława Sieroszewskiego, ukończyła ASP w Warszawie w 1960; uprawiała grafikę książkową, od 1976 tka gobeliny. Wystawiła 14 gobelinów.

³³ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, tabela – kalendarium III; Muzeum Polski Współczesnej: 1975–2008; Okres działania: 1975–2008.

³⁴ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, Pudło B 1983, Teczki B2–B6, Die Schlacht bei Wien 1683.

skie: Romualda Bilka z Chicago, Wojciecha Grabowskiego z Londynu i Mena Kunza z Zurychu³⁵.

Stanisław Konarz-Konarzewski z Monachium w 1984 przygotował wystawę obrazów (tempera) z życia i historii polskiego ludu („Polnische Sitten, Bräuche und Traditionen auf Temperabildern”)³⁶.

Natomiast w 1985 r. ilustrator książek Antoni Uniechowski zaprezentował swoje grafiki („Originalgraphik und Buchillustrationen aus den Sammlungen seiner Gattin Natalia”)³⁷. Z kolei wystawa fotograficzna z gotyckich katedr w Polsce, Tomasza Sobieckiego z Torunia („Licht und Schatten gothischer Kathedralen In Polen, Fotoimpressionen”), stanowiła ciekawe spojrzenie na Kościoły w Polsce.

Tematem kolejnej wystawy była „Polska walka” („Polen kämpft, Briefe, Quasi-Briefmarken und Quasi-Banknoten aus den Internierungslagern und dem polnischen Underground seit 1981, verkauft zur Finanzierung illegaler Aktivitäten”). Wobec trudnej sytuacji w kraju, podejmowanie takiej tematyki wzmacniało postawę emigracji politycznej i działaczy podziemia w Polsce.

W dalszym ciągu propagowano polskich artystów emigracyjnych, organizując im wystawy w muzeum i propagując sztukę, a nawet rzemiosło. W 1986 r. odbyły się dwie kolejne wystawy obrazów („ölgemalde”) Andrzeja Kowalskiego z Bazylei oraz wystawa obrazów i grafiki Grzegorza Jakubowskiego oraz Danuty Francuz z Paryża³⁸. Muzeum konsekwentnie przygotowywało wystawy poświęcone dążeniu Polski do odzyskania wolności. Miały one duże znaczenie dla emigracji polskiej lat 80. oraz dla Polaków w kraju. Organizatorem wystawy w 1986 r. prezentującej publikacje i czasopisma wydawane poza cenzurą w latach 1981–1985 w Polsce była Solidarność Wolnych Polaków w Bawarii. Ekspozycja miała ukazać dziewięć lat wolnego słowa w Polsce³⁹.

Otwierano się także na nową formę działalności muzeum – jako instytucji kultury polskiej w Szwajcarii, a nie tylko bastionu polskości. Muzeum miało w większym stopniu przyciągać i zainteresować swoją aktywnością również społeczność szwajcarską. Dlatego w 1987 r. przygotowano dwie wystawy w tym nurcie: wystawa fotografii „Zwyczaje szwajcarskie oczami Polaka” („Schweitzer

³⁵ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, Pudło B, Wystawy 1983, teczka B1 1983, Ausstellung von Landschaften in Pastelen Zygmunt Wiśniewski 28.08–23.10.1983.

³⁶ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, Pudło C 1984–1991, teczka C3, Stanisław Konarz-Konarzewski, Obrazy i grafiki, 03.04–31.05.1984.

³⁷ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, Pudło C 1984–1991, teczka C4 1985, Gedenkaustellung Antoni Uniechowski 1903–1976.

³⁸ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, Pudło C 1984–1991, teczka C8 28.06–10.08.1986, Danuta Francuz gemaldeaustellung i Grzegorz Jakubowski gemalde und Graphiken.

³⁹ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, Pudło C 1984–1991, teczka C9, Das recht auf freies Wort in Polen 1981–1985.

Sitten und Bräuche mit den Augen eines polnischen Kunstfotographenà”) – autorem zdjęć był Piotr Jaxa-Kwiatkowski z Genewy⁴⁰ – oraz wystawa obrazów pastelowych o motywach rapperswilskich Zbigniewa Wiśniewskiego z Cambridge. Kolejnym istotnym wydarzeniem w dziejach trzeciego muzeum było ponowne otwarcie biblioteki w dniu 20 VI 1987 r.

Muzeum rapperswilskie przygotowało także wystawę „Religijna sztuka ludowa w Polsce” w 1987 r. Zaprezentowano wówczas ponad 124 obrazy, malarstwo na szkłe, płaskorzeźby i ceramikę. Otwarcu wystawy towarzyszyło sympozjum naukowe, gdzie referaty wygłosili: prof. dr Charles Probst z Aarau oraz Werner Jaggi ze Szwajcarskiego Muzeum Narodowego w Zurychu⁴¹.

Z okazji jubileuszu 500-lecia przyjęcia chrztu przez Litwę studenci litewskiego gimnazjum w Huttenfeldzie w Niemczech zorganizowali wystawę litewskiej sztuki ludowej⁴².

Rok 1987 zamknęła duża wystawa „Dawne mapy ziem polskich – Alte Polenkarten”⁴³. Prezentowano wówczas około 130 map i atlasów z kolekcji im. płk. Romana Umiastowskiego⁴⁴. W 1983 Janina Umiastowska żona pułkownika, zgodnie z wolą męża, przekazała do muzeum ogromnej wartości dar, trzy wielkie skrzynie zawierające polonika. Znajomość historii i języków obcych pozwoliły płk. Romanowi Umiastowskiemu zdobyć nowy fach antykwariusza. Specjalizował się w starych mapach, książkach i rycinach. Roman Umiastowski znany był i powszechnie szanowany w świecie antykwarskim i w szerokich kołach zbieraczy jako wybitny antykwariusz i znawca przedmiotu. Całe swoje życie emigracyjne poświęcił tworzeniu wspaniałej kolekcji kartograficznej poloników. Warto wspomnieć również dar ze zbiorów J. Nowaka-Jeziorańskiego, wyeksponowany w bibliotece. J. Nowak-Jeziorański po wizycie w muzeum przekazał mu część wyposażenia Radia Wolna Europa oraz ciekawą korespondencję.

⁴⁰ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, Pudło C 1984–1991, teczka 1987-C1. Wystawa fotograficzna Piotra Jaxy Kwiatkowskiego. Ur. 01.01.1945 w Polsce, absolwent Szkoły Teatralnej i Filmowej w Łodzi, kamerzysta, w latach 1970–1982 zrealizował ponad 50 filmów, m.in. *Dyrygenta* A. Wajdy. Od 1983 mieszka w Szwajcarii.

⁴¹ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, Pudło C 1984–1991, teczka 1987-C10, *Religiose volkskunst in Polen heute* – 22.08–20.10.1987.

⁴² Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, Pudło C 1984–1991, teczka 1987-C11, *Lituanische Volkskunst* – 3.10.1987.

⁴³ Katalog wystawy, *Dawne mapy ziem polskich – Alte Polenkarten*, oprac. Piotr Mojski, [b.r.w.].

⁴⁴ Roman Umiastowski ur. w 1893 Warszawa, zm. 1982 Londyn. Pułkownik dyplomowany w 1937 roku był dowódcą 37 pp w Kutnie i jednocześnie członkiem komisji geograficznej Polskiej Akademii Umiejętności. W marcu 1939 otrzymał rozkaz objęcia funkcji szefa propagandy w Sztapie Naczelnego Wodza na wypadek mobilizacji. Po zakończeniu II wojny światowej pozostał na emigracji. Por.: *Polska cała*, oprac. L. Morkowski, P. Mojski, Muzeum Polskie w Rapperswil 1991.

W 1988 rozpoczęła się przebudowa zamku rapperswilskiego, która trwała do 1990 r.

Mimo prac remontowych działalność wystawiennicza muzeum nie została przerwana. Przygotowano trzy wystawy historyczne. W 1988 Andrzej Kowalczyk z Krakowa zorganizował wystawę „Droga Krzyżowa”, ukazującą okropności wojny na podstawie powstania warszawskiego⁴⁵.

Natomiast w 1990 r. Stanisław Markowski, również z Krakowa, zaprezentował wystawę zdjęć dokumentujących „10 lat polskiej walki o niepodległość i godność ludzką 1980–1990” – „Runą mury runą”.

Oficjalne otwarcie Muzeum po remoncie zamku, w dniu 19.08.1990, uświetniło Światowy Zjazd Weteranów 2. DSP i 1. DG z okazji 50-lecia walk we Francji i przejścia do Szwajcarii; z tej też okazji przygotowano wystawę „Internowanie w Szwajcarii”.

Artykuł jest próbą przedstawienia niezwykle bogatej działalności wystawienniczej Muzeum Polskiego w Rapperswilu w jego trzech okresach do czasu III Rzeczypospolitej, tj. 1990 r. Wydaje się, iż Muzeum w pełni udało się zrealizować życzenie założyciela W. Platera, by instytucja ta „dawała świadectwo prawdzie przed Europą”⁴⁶.

⁴⁵ Archiwum Muzeum Polskiego w Rapperswilu, Pudło C 1984–1991, teczka C14 1988; Andrzej Kowalczyk Krakau Einkreuzweg. Graphiken zum Warschauer Aufstand, 1944 16.04–01.05.1988.

⁴⁶ *Muzeum Narodowe Polskie w Rapperswilu...*